

TELEKI PÁL ÉS A TÉRKÉP

BASSA LÁSZLÓ

*„Ideje újra felfedezni.
Nem azért mert gróf volt,
Nem azért mert Teleki volt,
Hanem mert Valaki volt.”*

Ambrus Katalin

Teleki Pál munkásságát két szempögből is vizsgálhatjuk. Az egyik szempont a kor, amelyben élt. Pályakezdeté századunk elejére tehető, ehhez az Osztrák-Magyar Monarchia gazdasági, politikai és szellemi vonatkozásban egyaránt élénk közege inspiráló erővel hatott. Az élete során bekövetkezett további események: az első világháború és a birodalom összeomlása, a forradalmak, a Horthy-rendszer ellentmondásos két évtizede, majd a revíziós politika „sikere”, végül pedig az ország háború felé sodródása voltak azok a főbb stációk, melyek működését alapvetően meghatározták. A másik szempont szubjektívebb és Teleki személyes, szeretéágazó ambícióival kapcsolatos: életének különböző szakaszaiban eltérő mértékben, de egyaránt hangsúlyos szerepet kapott a politikus, a tudós és a pedagógus (utóbbi tanári és főcserkészési minőségben egyaránt).

Ami Teleki és a térkép kapcsolatát illeti, figyelemre méltó a következő megállapítása: a térkép nem egyéb egy módszernél. Amint az a jelen cikkből is ki kell derülnön, mindhárom tevékenységéhez elengedhetetlenül szükségesnek tartotta a térkép használatát: politikusként mint bizonyíték erejű dokumentumot az érveléshez, tudósként mint a földrajzi szintézis megjelenítési eszközét (ezzel kapcsolatban rámutatott: a megoldás a kérdés feltevésében rejlik, utána a térkép már a közlés formája), oktatóként pedig mint tanítási segédeszközt.

A 19. század végén lezárulóban volt a geográfia felfedezésekkel fényjelzett hőskorszaka. Az expedíciós tevékenység elérte tetőpontját, ugyanakkor világossá vált, hogy a hagyományos leíró földrajz át kell adja helyét az oknyomozó, összefüggést kereső irányzatnak. A természeti földrajzban ezt a richthofeni iskolát id. Lóczy Lajos honosította meg Magyarországon. A modern gazdasági földrajz csak később fejlődik ki a század második felében megjelenő kereskedelmi földrajzból.

A térképezés fejlődése egyrészt az általános, technikai és gazdasági haladással párhuzamosan, másrészt a földtudományok differenciálódásának, specializálódásának hatására ugyancsak felgyorsult. A Monarchia területén ez a katonai és kataszteri térképezésben nyilvánult meg, de a vízszabályozások és lecsapolási munkálatok, birtokrendezések — a vasútépítéshez és a hírközlés fejlődéséhez hasonlóan — már speciális kartográfiai tevékenységeket is életre hívtak. Az egységes földtudomány „osztódása” eredményeként megjelentek a tematikus (földtani, így pl. az ásványkincsek elterjedését ábrázoló vagy hidrogeológiai helyszínrajzok, a meteorológiai, talajtani, növényzeti, oceanográfiai stb.) térképek. Az 1890-es évek elején Kogutowicz

Manó által alapított Magyar Földrajzi Intézet Rt. sorra adta ki az irányítási, oktatási és általános műveltségi igények kielégítését célzó falitérképeket, földrajzi, közigazgatási és iskolai atlaszokat; ezeknek szerkesztésében a korszak szinte minden jelentős földrajztudósa szerepet vállalt. Részben a tematikus térképezés céljait szolgálta az Országos Statisztikai Hivatal tevékenysége, amely többek között a tízévenként rendezett népszámlálás eredményeinek feldolgozásáért is felelős volt.

Az enciklopedikus feldolgozások, a térképezés és statisztika szerepének felértékelődése ismételt felvetett általános elméleti kérdéseket. A determinizmus és possibilizmus közötti dilemma abban állt, hogy — bár a természeti környezet biztosítja az élettevékenységhez szükséges feltételeket, ezért a fejlődésben játszott szerepe releváns — az ember mégis önállóan formálja környezetét. A vita megoldására a regionalizmus vállalkozott, amennyiben ahelyett, hogy a földfelszíni jelenségekre általános érvényű magyarázatot keresett volna, inkább az egyes területek sokoldalú és részletekbe menő, retrospektív elemzésére, a régiókon belüli összefüggések feltárására vállalkozott, a hangsúlyt a területi egységek egyedi voltára helyezve. Teleki Pált a regionalizmus kiemelkedő képviselőjeként tartjuk számon. Kiváló természet- és társadalomtudományi felkészültsége, széles nemzetközi ismeretei és áttekintése predesztinálta arra, hogy a Föld különböző adottságokkal rendelkező és történelmi fejlődésen keresztül ment régióit a földrajzi szintézis módszerével vizsgálja és tapasztalatait a legkülönbözőbb (ismét csak: politikai, tudományos és oktatási) fórumokon közlétegye.

Teleki tudományos gondolatait meglehetősen bonyolult formában foglalta össze, ezért ritkán idézik. Gyakran emlegetik azonban A gazdasági élet földrajzi alapjai c. munkájának mottóját: „Térképpel a kezünkben olvassunk! Térképről tanuljunk! Ne egy, de sokféle térképen gyakoroljuk ismételt a térképolvasást!”

Teleki számára a térkép kettős funkciója evidencia volt: egyaránt használta a tudományos vizsgálódás eszközeként és az eredmények megjelenítéséhez. Tulajdonképpen térképtörténeti mű, az 1909-ben napvilágot látott Atlasz a japáni szigetek cartographiájának történetéhez c. munkája tette nevét nemzetközileg elismertté. Felhívás Magyarország kartográfiájának ügyében c. cikkéből (1911) kitűnnek olyan látszólag ellentétes, mégis igen fontos tulajdonságok, melyek minden térképész figyelmébe ajánlhatók: az adott probléma nagyvonalú áttekintése és a célnak megfelelő aprólékos munkavégzés. Amikor ugyanis felkérték az Alföld történetének megírására, felhívta a figyelmet a térképes anyagok összegyűjtésének, rendszerezésének és nyilvántartásuk egységesítésének szükségességére, ide értve a legváltozatosabb tartalmú és területi áttekintésű (megyéket, vidékeket, uradalmakat ábrázoló) helyszínrajzokat.

A magyar szakirodalomban mindmáig egyedülálló akadémiai székfoglalójában A földrajzi gondolat története (1917) külön fejezet foglalkozik „a térkép feladatával, viszonyával a földrajzhoz és egyéb tudományokhoz”. Olyan alapelveket szögezett le ebben a munkájában, amelyekhez egész munkássága során ragaszkodott. Felfogása szerint ugyanis az egyes jelenségek elhelyezkedését (lokáció) és elterjedését (disztribúció) bemutató térképek csupán kartogramoknak tekintendők, nem pedig földrajzi térképeknek. Utóbbiak ismérve „több különböző jelenség kapcsolatos feltüntetése”. Példának botanikai (jelenlegi felfogásunk szerinti tematikus) térképeket sorol fel (szisztematikai egységeket ábrázoló, növénytörténettel foglalkozó vázlatok, a Földet és országokat bemutató flóratérképek stb.), melyek közül a növényközösségeket ábrázolókat tartja a leginkább földrajziaknak, „topográfiahoz való simulásuk” okán. Alapvető

megállapítása továbbá, hogy a földrajz tárgya a földfelszín élete, és hogy egy térkép annál jobb, minél több bonyolult életjelenséget képes egyezményes jelek, színek, árnyalatok segítségével megjeleníteni. Leszögezi: a földrajzos valódi segítőeszköze a százezresnél nagyobb léptékű (topográfiai) térkép. Minél nagyobb ugyanis a méretarány, annál kisebb, ezáltal egyénibb arculatú területet képes a térkép ábrázolni. És fordítva: a méretarány csökkenésével előtérbe kerül az általánosítás és a térképek tartalmi differenciálódása, megjelennek az egyes jelenségeket ábrázoló (mai szóhasználattal élve analitikus) térképek, melyek közül az orográfiai, klimatológiai, oceanográfiai, hidrográfiai, zoo- és phytogeográfiai térképeket említi.

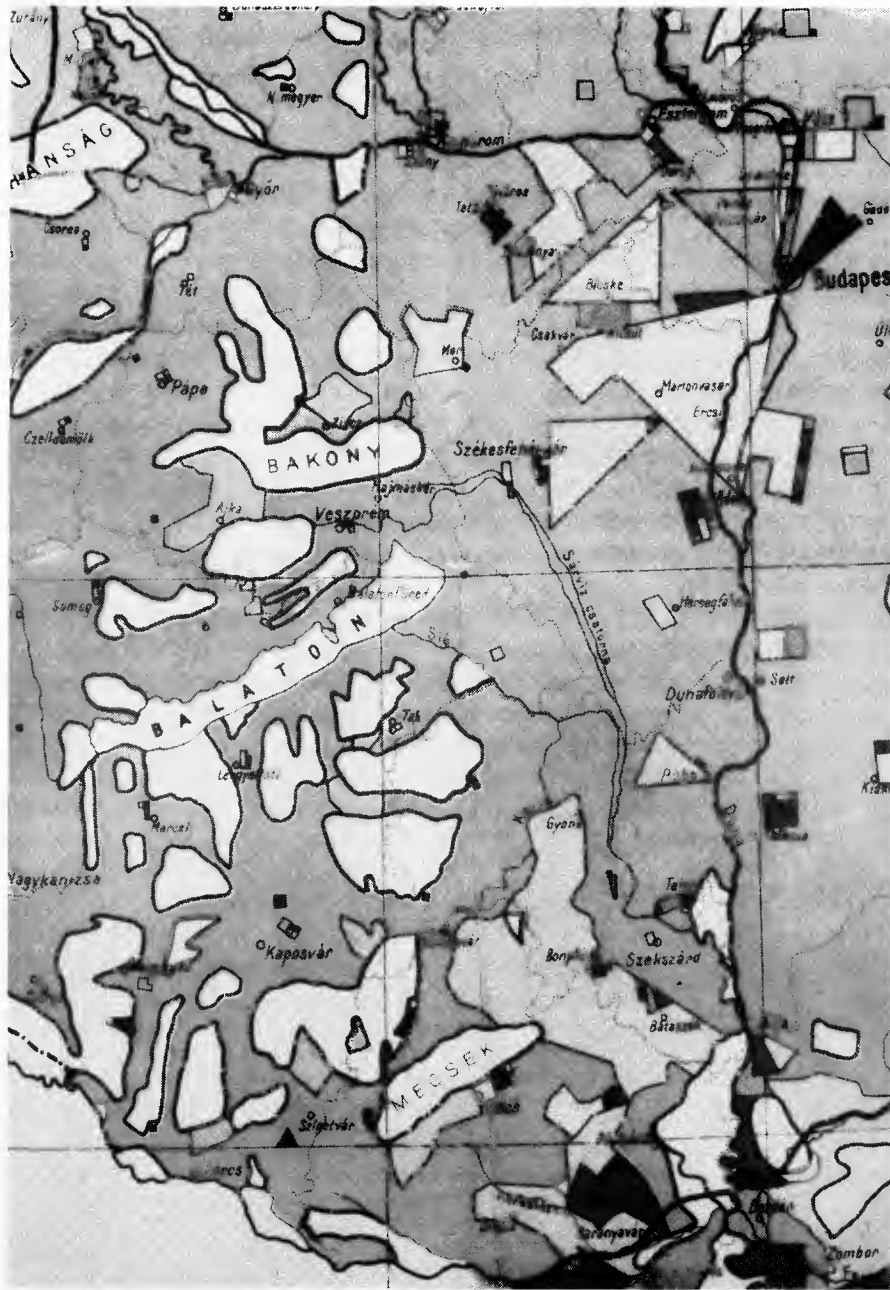
Ugyanebben a tulajdonképpen igen rövid fejezetben azt írja, „legszívesebben látja” olyan tájak térképét, „melyek tudományos szempontból, mint karakterisztikus tájak, különleges érdeklődésnek tárgyai, vagy különlegesen jó példák”. Ezt a felfogást ma problémaközpontúságnak vagy problémaérzékenységnak neveznék, és a modern atlaszokban (Alexander, Diercke), különösen a környezeti kihívásokkal (komplex hasznosítás, szennyezettség, árvízvédelem, sivatagosodás stb.) kapcsolatban találkozunk ilyen térképekkel.

Ezekhez a gondolatokhoz tér vissza 1922-ben Statisztika és térkép a gazdasági földrajzban c. terjedelmes cikkében. Ismét rámutat: a cél az „individualizálás, különösen a csoportjelenségek individualizálása” (tehát az összefüggő jelenségek differenciálódása a Föld felszínén) bemutatása. A kartogrammal mint „térképelt statisztiká”-val szembeállítja az általa ideálisnak tartott földrajzi térképet. Legszebb példája egy olyan búzatermelési térkép (ami egyébként mindmáig várat magára), melyen a termelési feltételek (optimális horizontális és vertikális határok, klimatikus és talajadottságok szempontjából legalkalmasabb területek), a termelés intenzitása, a feldolgozás (malomipar), belső fogyasztás, a városok termőterülethez viszonyított fekvése, a kivitel aránya és mennyisége kapna helyet. Rámutat, hogy a geográfusnak természetesen *a priori* ismeretekkel kell rendelkeznie ahhoz, hogy jó térképet szerkesszen: mindazzal a tudásanyaggal rendelkeznie kell, melyet a rokontudományok halmoznak fel, mivel ezeknek feladata az analitikus vizsgálódás, a geográfusé pedig a szintézis. Teleki kutatási módszerét az ok-okozati kapcsolatok keresése, genetikus megközelítés uralta, fölünyes természet- és társadalomtudományi ismeretei lehetővé tették azt, amit manapság dinamikus megközelítésnek nevezünk. Amikor Kalifornia leírásakor rámutat a 19. században bekövetkezett földhasznosítási változásokra (1848-ig állattenyésztés, 1864—1880 között gabonatermelés, attól kezdve gyümölcsstermesztés), ezt írja: „a térképnek lehetőleg érzékelhetővé kell tenni azt, hogy annak a területnek a természeti viszonyai milyenek és ma ezen a területen ezt termelnek”. A természetes termelő és fogyasztó tájak bemutatását éppen a közigazgatási beosztás ellenében tartotta fontosnak, bár kénytelen elismerni: „Így van szükség az adatokra és így vitathatatlanok a határok. Ezáltal homogén gazdasági területek szétvágnak, heterogének egységbe foglaltatnak”. És következik a példa: Bihar megye síkvidéki, dombos-völgyes és hegyvidéki területeinek szétválasztása, differenciálódásuk a gabonatermelés, legelőterületek, állattállomány szempontjából, vagy — a kedvenc észak-amerikai területéről vett példa — a Kentucky-Tennessee vidék különleges *blue-grass* övezetének privilegizált helyzete tágabb környezetében. A geográfus feladata tehát az egyszerű statisztikából gazdaságföldrajzi statisztikát készíteni, ugyanis „akkor nevezhető egy térkép joggal gazdaságföldrajzi térképnek, ha gazdaságföldrajzi feladatot old meg”. Le is ír egy ilyen problémát. Venezuelában a század elején hatalmas legelőterületek álltak rendelkezésre, de a csapadék a nagyarányú állattenyésztéshez kevésnek bizonyult. Ezért ha-

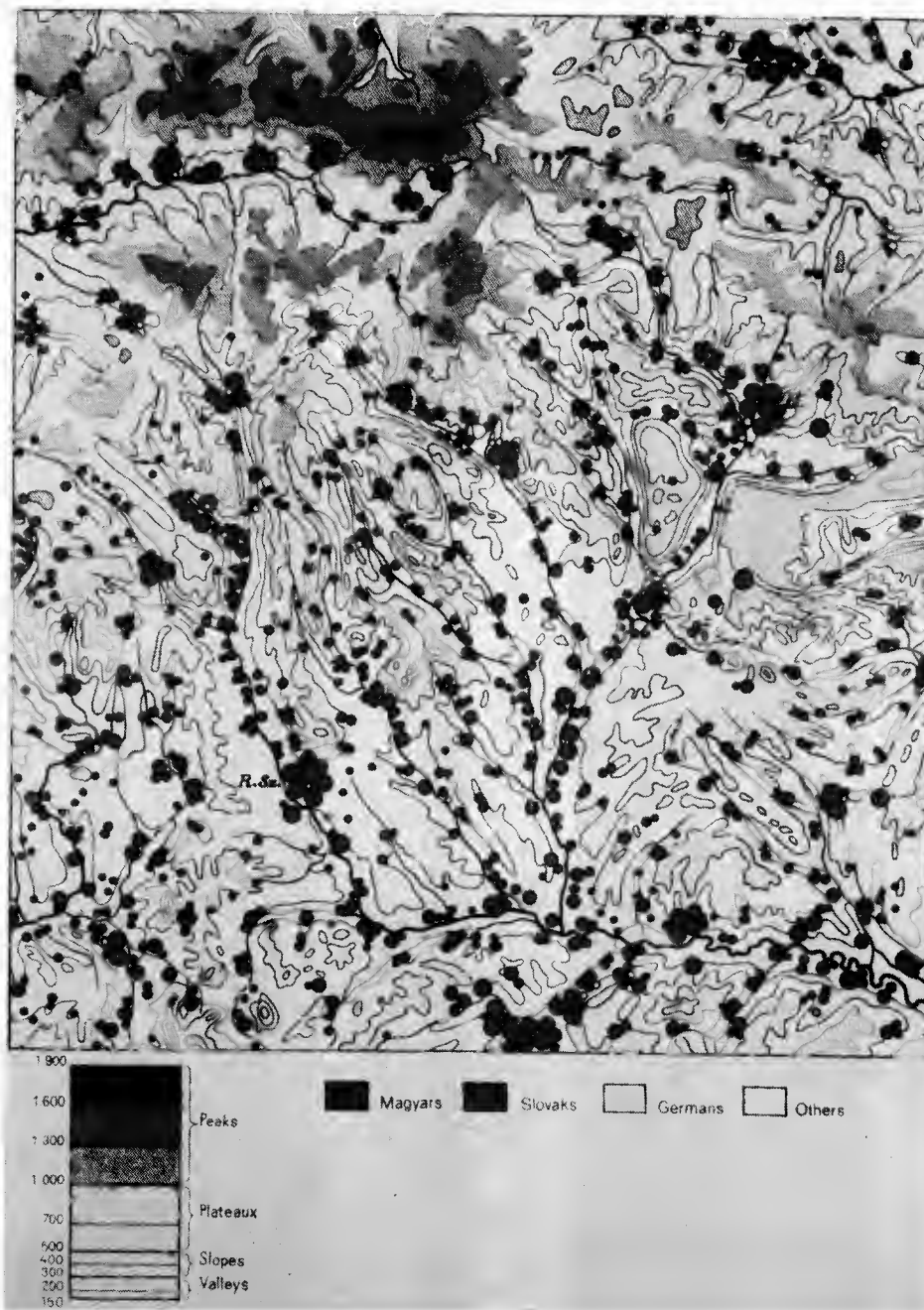
talmas víztározók építésébe kezdtek. A tervezéshez (Teleki szerint) 1:1.000.000 méretarányú térképre van szükség a legelőterület színezéssel történő ábrázolásával, a csapadékeloszlás bemutatásával (pontmódszerrel, szezonális eloszlásban), a folyók vízhozamának (a nyári és téli félévben), esetleg izohipszák, izotermák feltüntetésével. A megoldás tehát a kérdések feltevésében már eleve benne rejlik; utána a térkép már csak a közlés egyik (a szöveges, képi, táblázatos módszer melletti) formája: „a nemzetgazda (döntéshozó) joggal várja a geográfustól, hogy a természeti okokat közölje”.

Ekkorra Teleki több megrázkódtatáson is túlelt, 1918 októberében, amikor világossá vált a monarchia széthullása, élére állt egy nagyszabású térképszerkesztési munkának, melyben több tucat szakember, vagyis földrajztanár, statisztikus, hivatalnok vett részt. Ebben a tevékenységben a térképnek erősen alkalmazott jellege domborodott ki: a 27 lapból álló gyűjtemény arra kellett, hogy az 1920-as párizsi béketárgyalásokon a magyar állásfoglalás érveit bizonyítsa, annak mellékleteként. Közülük leghíresebb a *Carte rouge* lett; érdemes azonban ennek kapcsán az etnikai térképnél mint műfajnál hosszabban elidőzni és más ilyen lapokra is hivatkozni, csupán egy mondatban utalva arra, hogy éppen a nemzetiségek Kárpát-medencén belüli, igen változatos formában megnyilvánuló keveredése irányította a figyelmet az ilyen típusú területek differenciált közigazgatási megközelítésére, és politikai, gazdasági, nyelvi kompromisszumok megkötésének szükségességére.

Amerikai előadásai között 1921-ben a Williamstown-i Egyetemen hangzott el a Nemzetiségi kérdés — a geográfus szemszögéből című. Itt hivatkozik az 1910. évi népszámlálás alapján 1:200.000 méretarányban megszerkesztett térképekre, ezeknek is a Bánáttal foglalkozó területeire. Csak ilyen, jól megválasztott méretarány és ábrázolási módszerek segítségével derülhetett fény az itteni nemzetiségi keveredés specifikumára. A térkép fekete-fehér változatában az egyes községek közigazgatási határain belül elhelyezett, a belterületi népesség számát jelölő 500 főt jelképező nagyobb körök szerepelnek, melyeket a külterületi népességre utaló 50 főt ábrázoló kisebb körök vesznek körül; a körök belső satírozása a nemzetiségi hovatartozásra utal. A térkép tanúsága szerint az akkor viszonylag egyenletesen megoszlott etnikumok (román 30%; német 27%; szerb 20%; magyar 17%; egyéb 6%) úgy „keveredtek”, hogy a több mint 400 községből 300-ban 80%-ot meghaladta a domináns nemzetiség aránya, viszont ezek a „tisza” falvak tökéletes keveredésben találhatók meg a Bánáton belül. A történelmi Magyarország területét ábrázoló *Carte rouge* ezzel szemben arra épült, hogy az intenzíven benépesült vidékeknek a négyzetkilométerenkénti 100 főt megközelítő népsűrűségét és a térkép 1:1.000.000 méretarányát használta ki. A domináns nemzetiség mellett így lehetőség nyílt a kisebbségek elhelyezésére, koncentrálódásuk vidékein (négyzetek, téglalapok, háromszögek, foltok formájában) a területtartás olyan következetes érvényre juttatásával, hogy a térképen minden beszínezett négyzetmilliméter 100 főnek felel meg az adott etnikumból, ugyanakkor a csaknem néptelen területek (felszíni vizek, mocsarak, hegyvidékek, homokos, szikes vidékek) fehéren maradnak. Egyértelmű, hogy az ilyen kombinált etnikai és népsűrűségi ábrázolás a közel tízmilliónyi magyarság érdekeit volt hivatott érvényesíteni a közel hárommilliónyi románság, 2—2 millió fős németiség és szlovákság, a fél-fél milliót számláló szerbek, rutének és a többi kisebb etnikum ellenében. Szerepelt ebben a térképgyűjteményben továbbá egy nemzetiségi ponttérkép 1:900.000 méretarányban, ahol a különböző színű pontok mindegyike 1.000 főt jelölt, és még számos egyéb népességgel foglalkozó lap (pl. a moldvai csángókról). Több mint másfél évtizeddel később



A 'Carte rouge' egy részlete



*Térkép a 'The different types of ethnic mixture of population'
(A népesség etnikai keveredésének különböző típusai) c. kiadványból*

etnikai térképezési tapasztalatait (a moszuli térségben szeretteket beleértve) Rónai Andrással adja közre *The different types of ethnic mixture of population* címmel, melynek ismertetése külön cikket érdemelne.

A béketárgyalásokhoz készített térképes anyag egyéb érdekességekkel is szolgál, így pl. VIII. melléklete tulajdonképpen egy kötetnyi térkép az ország gazdasági életéről: annak természeti alapjairól, a népességről és műveltségéről, a kereskedelemről és szállításról, az energiahelyzetről és a mezőgazdasági, erdészeti, bányászati és ipari termelésről. Olyan térképeket is megtalálunk ebben, amelyeket az utóbbi 40 év hazai berendezkedése átmenetileg feleslegessé tett és a jelenlegi „modernizálás” ismét életre hívott; a bank- és pénzügyekről, az egyenes adókról stb. Más térképek (bizonyára örökre) érvényüket veszítették, bár az írástudók aránya helyett a népesség iskolázottsági foka és a közművelődés helyzete az, ami jelenleg fokozott aggodalomra adhat okot Magyarországon.

A Kárpát-medence problémájának átfogó (történelmi, gazdasági, földrajzi) nemzetközi ismertetését Teleki létfontosságú feladatnak tartotta, és 1919-ben kis füzetet jelentetett meg *Short notes on the economical and political geography of Hungary* (Rövid megjegyzések Magyarország gazdasági és politikai földrajzához) címmel. A közzétett térképek (természetföldrajzi régiók, népsűrűség, talajok, várostipológia, kereskedelmi utak a 14—15. században, csapadék) méretaránya kicsiny, 1:3.000.000 és 1:5.000.000 között váltakozik, külön-külön, a kartogramokat tartalmazó ábrákkal és a szöveges résszel együtt azonban a földrajzi szintézis szép példái (a talajtérképen két zonális, két-két intrazonális és azonális talajfeleséget különítenek el, az évi csapadékelosztást izovonalakkal ábrázolják 100 mm-enként, a településtípusok esetében a gazdasági [termelési, kereskedelmi, közlekedési] jelleg a mérvadó). A szerző felfogása szerint a kilenc, természeti viszonyait és gazdasági szerepkörét tekintve markánsan elkülöníthető régió (Nagyalföld, Dunántúl, Kisalföld, Felvidék, ÉK-i Kárpátok, K-i és D-i Kárpátok, Erdélyi Szigethegység, Mezőség és Karsztvidék) azokat összekötő, nem pedig elválasztó átmeneti régiókon keresztül érintkezik egymással. Kimutatja, hogy a síkságoknak, domboságoknak és hegyvidékeknek ebben a találkozási övezetében (vásáröv) a 19. század utolsó és a 20. század első évtizedében a bevándorlás mintegy negyedével haladta meg az elvándorlást. Trianon után csak az első három nagytáj maradt meg az ország határain belül. Érdekes, hogy az átmeneti zóna egyes darabjai utóbb önálló makrorégiókká avanzsáltak (Dunántúli-középhegység, Északi-középhegység, Alpokalja, a jelenlegi tájbeosztás szerint). Egy mára már szinte elfeledett módszer éled újra a hasábdiaagrammokon: a gabonafélék, kukorica és burgonya ábrázolásakor a hasábkok alapja a bevetett területtel (10 ezer ha), magassága az átlaghozammal (q/ha) arányos, következésképpen köbtartalma a bruttó termelést adja. Műfajilag nehéz lenne megmondani, mi ez a brossúra: rövid ismertető Magyarországról, térképes- és ábramellékletekkel, vagy miniatlasz szöveges magyarázóval; de ez talán nem is fontos, amikor szöveg és kép ilyen szervesen összefügg. Hiszen Telekinél ez mindig így van: a népvándorlási útvonalakhoz az éghajlati kontinentalitást ábrázoló térképet szerkesztetett, ezzel kívánva bizonyítani, hogy a magyar törzsek a Káma-vidéktől a Kárpát-medencéig végig a sztyeppe és erdős sztyeppe határán vándoroltak, és nem véletlenül telepedtek meg ezen, az őshazára természeti viszonyaiban Európában leginkább emlékeztető tájon, éppen úgy, ahogy az USA-ba kivándorló etnikumok is azonos klímaterületeket kerestek letelepedésükhöz.

A Teleki névvel fémjelzett iskola képviselői (Köpeczi Nagy Zoltán — éghajlat és növényföldrajz, Koch Ferenc — gazdasági földrajz, Kádár László — táj kutatás, Hantos Gyula — népességföldrajz, Kreybig Lajos — talajtérképezés, Györffy István — néprajz, Rónai András — politikai földrajz) kutatásaik során állandóan alkalmaztak kartográfiai módszereket; tudományos eredményeiket számos atlasz, térképsorozat és egyedi térkép őrzi.

Különösen hasznos visszanyúlni Teleki műveikhez manapság, amikor kritikusan szemléljük az ország több mint negyven éves fejlődését, a voluntarista döntéseket, melyek sok esetben figyelmen kívül hagyták a természeti és társadalmi adottságokból fakadó fejlesztési lehetőségeket, és más alternatívákat helyeztek előtérbe. Az ökológiai adottságokhoz jobban alkalmazkodó mezőgazdaság, a környezetkímélő, saját természeti- és munkaerő-forrásokra támaszkodó ipar meghonosítása, a közigazgatáson belül a vonzáskörzetek, az önkormányzat fokozott érvényre juttatása, az infrastrukturális fejlesztés előtérbe helyezése a jelen feladatai. Ez annak a Teleki-féle gondolatnak a felelevenítése, hogy az a jó politikai irányítás, amely a táj szerves fejlődését segíti elő (az organizatorikus elem az organikus tényezők javára munkálkodik). Teleki vállára nagy súllyal nehezedett az a teher, hogy egyszerre volt döntéshozó és kiemelkedő tudós, ugyanakkor ez adott számára lehetőséget a tudomány maximális támogatására.

A technika fejlődése korunk térképészetére is nagy hatással van. Bizonyos szintetizálást — bármennyire furcsán is hangzik — légi és űreszközökre szerelt szenzorok vagy számítógépek végeznek el az ember helyett. Ezek az eszközök és az általuk biztosított kutatási módszerek fokozott lehetőséget nyújtanak az egymással összefüggésben álló jelenségek és folyamatok felderítésére. A megválaszolásra váró kérdés, illetve megoldandó probléma azonban nem kevesebb, mint fél évszázaddal ezelőtt volt (gondoljunk csak a környezeti válságra), ami azt látszik megerősíteni, hogy az olyan szellemi tőkére, melyet Teleki Pál és munkatársai a saját korukban képviseltek, manapság, ha lehet, még nagyobb szükség van. A közel hetven éve leírt szavak még most sem veszítették el aktualitásukat; sok még az olyan nyitott kérdés, melyre „a dicséretesen sokasodó, de még egészben kevés részletkutatás máig sem tud kellő tudományos kritikával átszűrni és felépített válaszokat adni”.

Irodalom

- A gazdasági élet földrajzi alapjai*, (Koch F. és Kádár L. közreműködésével, 2. kötet. Budapest) (1936)
A földrajzi gondolat története, Akadémiai székfoglaló. *Akadémiai Értesítő* 1917. április
Atlasz a Japáni szigetek cartographiájának történetéhez. A Japántól keletre fekvő aranyszigetek felfedezésére 1639-ben kiküldött Quast M. és Tasman J. A kapitányok hajónaplójának hollandus szövegével és magyar fordításával. Budapest, 1909.
Európáról és Magyarországról, Budapest, 1934.
Felhívás Magyarország kartográfiájának ügyében, *Földrajzi Közlemények* 1911.
Les négociations de la paix Hongroise. Compte rendu sur les travaux de la délégation de paix de Hongrie a Nevilly S/S janvier a mars 1920. Tome III/B.
Kish, G. (1988) Paul Teleki 1879—1941. *Geographical Studies*, Vol. II. London—New York.
Koch F. (1958) Teleki Pál gazdaságföldrajzi munkásságának bírálata. *MTA Társ. Tud. Oszt. Közl.* 1956/VIII. 1.
Memorandum on the Different Types of Ethnic Mixture of Population, (Társszer.: A. Rónai) *Internat. Studies Conf.* Budapest: 1937.
Short notes on the economical and political geography of Hungary. Budapest, 1919.
Statistika és térkép a gazdasági földrajzban. *Földrajzi Közlemények* 1922.

PAUL TELEKI AND THE MAP

LÁSZLÓ BASSA

The activity of Count Paul Teleki (1879—1941), the reknown Hungarian geographer, can be observed from a dual viewpoint. The first one is inseparable from the historical period in which he lived. His career started in the beginning of our century when he was inspired by the lively economic, political and spiritual atmosphere of the Austro-Hungarian Monarchy. Further events also occurred during his lifetime, namely the First World War, the collapse of the empire and the subsequent revolutions, two decades of counter-revolution and the “success” of policy aiming at the restoration of some of the territories Hungary had lost after the war, finally the drift of the country towards the Second World War, were the crucial points determining his activity. The second aspect is a more subjective one and is related to Teleki’s far-reaching personal ambitions, since in various periods of his life, although to a different extent, he acted as a politician, a scholar and a teacher.

As a politician (among others, prime minister of Hungary in 1920 and from 1939 to 1941) he extensively used maps, compiled by himself, when arguing over different issues, especially during the negotiations of the Trianon peace treaty and in the revisionist campaign, involving ethnic maps based on the 1910 census of the Monarchy (the famous *Carte rouge*).

For Teleki the scholar maps were primarily the tools for geographic synthesis. He considered analytic maps mere “mapped statistics” still indispensable for the compilation of more sophisticated types of maps: the complex and synthetic ones in a contemporary sense. He was an outstanding representative of regionalism in geography, which, instead of searching for global regularities of phenomena, aimed at detailed and retrospective diagnoses of certain segments on the surface of Earth (regions, landscape units etc.) and of relationships between them, putting a strong emphasis on their uniqueness. According to Teleki, location and distribution of phenomena shown on maps should primarily reveal this interrelationship.

Paul Teleki, university professor of economic geography had a slogan, written as a motto to his book, the *Geographical bases of economic life*, a transcript of his lectures by pupils: “Always study with a map by your side! Learn from the map! Practise map reading, not just with one map but with several types of maps!”. He brought up a generation of geographers who were closely attached to cartography, too.

Translated by the author